

Erling Jepsen: Den sønderjyske farm

Den sønderjyske farm (roman, 2013)

Den sønderjyske farm er en roman, der ligger i direkte forlængelse af Erling Jepsens (f. 1956) tidligere romaner om barndommen i Sønderjylland såsom *Kunsten at græde i kor* og *Med venlig deltagelse*. Den 12-årige hovedperson Allan Jensen har en kaninfarm, som han bruger det meste af sin tid på, og hvor han også har ansat et par af de lokale børn. Han bor med sin mor og far i den lille sønderjyske by Gram og får kun sjældent besøg af sin søster Sanne. Hun bor hos en plejefamilie på grund af tidligere seksuelle overgreb fra faderen. Historien er fortalt af den voksne Allan, der fra sin lejlighed i København ser tilbage på sommeren 1968.

De to uddrag er fra romanens begyndelse, samt midten hvor søsteren er på et af sine få besøg i hjemmet. *Den sønderjyske farm* vandt DR Romanprisen 2014.

Den sønderjyske farm

Farmen ved Gramby Bakke

Jeg havde en farm i Sønderjylland ved foden af Gramby Bakke. Farmen lå i den nordlige udkant af byen, og tyve kilometer længere mod nord løb Kongeåen, der udgjorde grænsen mellem Sønderjylland og det øvrige Danmark. Inden for en radius af fyre kilometer lå Vadehavet mod vest, Lillebælt mod øst og Tyskland mod syd. Vores lærer i kristendoms-kundskab på Gram Borger- og Realskole hævdede da også hårdnakket, at vi boede i hjertet af Sønderjylland.

Som navnet siger, ligger landsdelen i den sydlige del af Danmark, og Danmark er det sydligste land i Norden. Min farm lå med andre ord i det sydligste af Norden, og sønderjyderne kan med en vis ret kaldes nordens sydlændinge. Vi er dog ikke mørkere i huden, som for eksempel indbyggerne er det i Sydstatene af USA, men sproget, klimaet og mentaliteten var, og er vel til en vis grad endnu, noget for sig selv.

Fornemmelsen af at bo i et randområde blev ikke mindre af, at København lå knap tre hundrede kilometer mod øst, hvilket dårligt kunne være længere væk, når man holdt sig inden for landets grænser. Det var karakteristisk, at sønderjyderne nærede mere tillid til vejrudsigten på tysk tv, som dækkede deres område bedre og forudså vejret med større sikkerhed end den danske. Om efteråret, når das Wettervorhersage varslede storm fra vest, tog man sine forholdsregler: Man lagde flagstangen ned, haspede vinduerne forsvareligt og fandt transistorradio og stearinlys frem.

Min farm lå i to meters højde over havets overflade, hvilket er ganske meget på de kanter. En sjælden gang flød Gram Å, som jeg havde udsigt til fra mit vindue, over sine

bredder og lavede store søer på markerne, og et par gange stod der vand helt oppe i min køkkenhave. Men vandet trak sig langsomt tilbage eller sank ned i jorden. Mine dyr var ikke for alvor truede, og kun lidt af afgrøderne gik tabt.

Til gengæld kom foråret tidligere end i det øvrige Danmark, takket være den sydlige beliggenhed, og intet forår kan sammenlignes med det sønderjyske. Floraen og faunaen er måske mere beskeden her end så mange andre steder, men den slags er ikke sådan at gøre op; mælkebøtterne, som de lokale kaldte troldblade, og som voksede overalt, havde en klarere gul farve, end jeg har set andre steder. Når de trådte frem af morgendisens, der var så almindelig på grund af landskabets lave beliggenhed, var det, som om de blev til i selv samme øjeblik, man så dem, som om de blev skabt for ens skyld.

Op ad dagen, når disen var lettet, kunne man derimod se så langt øjet rakte. Landskabet var fladt og øde som på en prærie, og der var sjældent noget, der ragede op og skyggede for noget andet. En undtagelse var Gram Bakke. Den ragede seks og en halv meter op over havets overflade, og det synede af meget, især for os der boede i lavlandet nede ved åen. I klart vejr kunne den ses fra overalt på min farm. Hvis jeg satte mig på min cykel, kunne jeg nå toppen på mindre end ti minutter, i modvind tog det et kvarter. Havde der været nattefrost, og lå der is på vejen, måtte jeg stå af cyklen og trække, og så kunne det tage en halv time. I mine år i Sønderjylland har jeg mange gange stået på det højeste punkt på Gram Bakke og skuet ud mod de fire verdenshjørner. Punktet kaldes Blæsebjerg, og det var ikke uden grund. Ofte var vinden så kraftig, at jeg måtte holde i et vejskilt med den ene hånd, mens jeg havde et fast tag i cyklen med den anden. Det var, som om jeg kunne se marker bag ved marker i det uendelige til alle sider. Mod vest kunne jeg se en mørk streg længst ude, og der stoppede ligesom alt. Man kunne tro, det var verdens ende, men det var Stensbæk Plantage. Her kunne man købe juletræer i december og have-nisser hele året. På den anden side af granplantagen lå Vadehavet.

Foråret kom sjældent til farmen på én gang, men tog mange tilløb. Sidst på dagen kunne jeg være nået til den overbevisning, at mine dyr måtte på græs, men næste morgen var alting igen indhyllet i tåge, som et ligklæde, og jeg kom i tvivl. Min tvivl varede dog kun, indtil det hele blev genskabt for øjnene af mig; sådan gentog det samme skuespil sig hver dag. Man blev i lavlandet hele tiden mindet om, at man ikke kunne føle sig sikker på noget her i verden, og jeg tror, at det var med til at give farverne i landskabet en særlig dybde og alvor. Skove, vandløb og blomsterenge kunne om foråret få hjertet til at slå hurtigere og give én lyst til at slå armene ud og hoppe af glæde, men det gjorde man ikke, for det var, som om noget stak en klo i én og holdt én fast. Jeg har hørt om steder i verden, hvor alting synes at stræbe opad, op mod en gylden himmel, men her var himlen sjældent gylden, og tyngdekraften føltes usædvanligt stærk. Selv de unge sønderjyder var tilbøjelige til at gå let foroverbøjede og med hovedet sænket. Ingen trak vejret let i den fugtige luft, og astma var en udbredt sygdom. Når man ser tilbage på et årelangt ophold i de sønderjyske lavlande, bliver man forbavset ved at føle det, som om man havde levet i lang tid på knæ helt nede ved jorden. Ja, til tider under den.

Sønderjyderne, og især dem, som boede vest for Gram, havde en særlig sans for denne verdens forgængelighed og mindede jævnligt hinanden om "livets alvor". Når de for eksempel skålede med hinanden på kroen, sagde de: "Skål, mens vi er venner." For der

kunne hurtigt falde et forkert ord, og man huskede jo nok slagsmålet sidste lørdag. Når heldet smilede til én, hvad enten man nu havde vundet i tipsfodbold eller fået en længe ventet arving, kunne man sige: "Livet har nu alligevel noget, man ikke finder så mange andre steder." Men det blev sagt med en stille eftertænkksomhed i stemmen og et ansigt, der ikke røbede tegn på glæde. Der kunne oven i købet være en vis ængstelse og vemod forbundet med erkendelsen af livets skønhed, for ingen vidste jo, hvor længe sådan noget ville vare ved. Eller om man havde gjort sig fortjent til det.

Af samme grund var det sjældent, at noget ligefrem blev fejret. Det var endnu sjældnere, at nogen viste stolthed, for det passede sig ikke for en sønderjyde. Som religionslæreren i Gram Borger- og Realskole plejede at sige til eleverne: "I er sønderjyder, det skal I ikke være stolte af. I skal bare være taknemmelige." Han lagde stor vægt på, at man kendte forskel på stolthed og taknemmelighed. Stolthed var en følelse, der vendte udad, hvorved den blev synlig for andre og kunne gøre andre misundelige. Taknemmelighed derimod vendte indad og gav en indre tilfredshed, som bar lønnen i sig selv.

Der var mig bekendt ingen elever, der turde spørge, hvad det egentlig var, man skulle være taknemmelig for. Det måtte man hver især selv tænke sig til. Og netop denne evne, ikke at spørge, ikke at tænke højt, men i det stille at "tænke sit", var en evne, der var højt udviklet hos os alle.

Den karakteristiske morgentåge var sjældent sidst på sommeren. Her kunne der til gengæld være tørkeperioder, som fyldte luften med støv. Da jeg var barn, var der en kedelig tendens til, at bønderne fjernede markskellene, der ofte bestod af levende hegn, for at spare tid, når der skulle sås og høstes. Dermed fik vinden frit spil og hvirvlede den sandede overfladejord op, så sigtbarheden blev forringet på en anden og næsten værre måde, end når der var tåge. Sandkornene sved i øjnene, når man arbejdede udendørs, og når vinden lagde sig, lagde sandet sig ikke nødvendigvis, hvor det var hvirvlet op. Det lagde sig i dyrenes mad- og vandskåle, det fæg ind under døre og vinduer, og der lå dynger ude midt på vejen, hvor bilerne hvirvlede det op på ny. På en vindstille søndag kunne man sidde i sin have og se en lille støvsky i horisonten langsomt nærme sig. Det kunne kun betyde, at en bil var på vej. På den tid var det moderne at "køre en tur" og aflægge venner og familie et uanmeldt besøg, men kun om søndagen. Så selv om man ikke ventede gæster, satte man vand over til kaffe, for man vidste jo aldrig.

Der kunne gå lang tid, før støvskyen var så tæt på, at man kunne se bilen, og så var det måske slet ikke nogen, man kendte. Det kunne være folk udenbysfra, som kørte forbi på andre søndagsture. De gamle sønderjyder, som havde boet på egnen i mange generationer, kendte alle slags støvskyer og satte sjældent kaffe over uden grund. De kunne nemlig på lang afstand se, hvad det var for en bil, der nærmede sig, alene ved at tyde støvskyens formationer. De allerældste påstod, at de på støvskyen kunne se, om det var manden eller konen, der sad bag rattet.

(...)

Sanne og luftbøssen

Det var en af de sjældne aftener, hvor min storesøster Sanne var på besøg. Jeg havde glædet mig til at være sammen med hende og især til at vise hende kaninerne. Men hun sad det meste af tiden i lænestolen ved vinduet og læste.

Mor sad i sofaen og nippede til et glas kirsebærvin. Hun havde en fin kjole på, selv om det ikke måtte se ud, som om vi havde fremmede på besøg. Sanne var ikke en fremmed, hun var stadig bare Sanne. Og alting skulle helst virke så naturligt og hverdagsagtigt som muligt. Det var også derfor, far lavede regnskab, som han plejede at gøre om aftenen. Men vi havde alle været i kælderens for at tage brusebad, og jeg havde en ren skjorte på.

"Hvad er det, du læser?" spurgte jeg.

Sanne kiggede på mig uden at lægge bogen væk.

"*Den afrikanske Farm*, af Karen Blixen."

"Hvad var det for en farm?" spurgte jeg.

"Hun dyrkede kaffe. I Kenya."

"Kan man skrive en hel bog om det?"

"Ja, hun kunne. Men den handler også om meget andet; om de indfødte og om naturen. Hun gik på safari og skød bøfler og løver og overnattede i telt."

"Hvem passede så farmen imens?"

"Det havde hun folk til. Hun havde mange sorte ansat."

"Der bor en neger i kælderen oppe på Hotel Gram," indskød mor.

"En afrikaner? Her i byen?" spurgte min søster, og først nu lagde hun bogen fra sig på kaffebordet. "Det er da noget nyt. Hvem er han?"

"Det er en kvinde, og der er ingen, der rigtig ved, hvad hun skal her. Hun bor nede i kælderen, i fyrrummet."

"Hvorfor i fyrrummet?"

Mor kiggede hen på far, som kendte Autrup, der ejede hotellet.

"Der var ikke andet ledigt," forklarede han. "Det var hende selv, der ville bo i kælderen, og hun får det selvfølgelig lidt billigere."

"Ikke ret meget billigere, hvis jeg kender Autrup," sagde Sanne. "Og det lyder da mærkeligt, at der ikke var andet ledigt. Er der pludselig så mange, der vil bo på Hotel Gram?"

Far trak på skuldrene. Autrup var en stor kunde.

"Kan det tænkes, at hun godt kan lide at bo varmt?" spurgte mor. "Der er nok varmt der, hvor hun kommer fra. Og støvet."

Sanne kiggede på mor og så ud, som om hun skulle tage sig sammen for ikke at grine. Sådan var det tit, når Sanne kom hjem. Hendes plejeforældre var begge skolelærere, som havde rejst meget, blandt andet i Afrika. Til efteråret skulle de derned igen, og Sanne skulle med. Jeg havde set billeder af deres stue i Ribe, der var bøger og grammofonplader og moderne kunst på væggene. Det var underligt, at Sanne boede hos dem.

"Men hvad vil hun her? Er hun taget helt fra Afrika og til Gram for at hilse på os?"

"Vi ved det ikke, Sanne," sagde mor.

"Hvem siger for resten, hun er afrikaner? Man kan vel godt være sønderjyde, selv om ens hud er sort?"

Mor kiggede appellerende hen på far, for nu blev det hele lidt indviklet for hende. Og far rømmede sig et par gange, men svarede ikke. Jeg brød mig ikke om stemningen; det var, som om min mor og far var til eksamen, og de klarede sig ikke for godt.

"Vi ved ikke noget, Sanne," sagde mor til sidst i en let beklagende tone. "Vi følger ikke så meget med mere, som vi gjorde før i tiden."

Sanne greb ud efter sin bog og læste videre. Hun indså vel det meningsløse i at spørge om mere. Det sidste års tid var det begrænset, hvad folk fortalte os. Det var, som om folk gik uden om os. Især gik de uden om far, det var, som om der hvilede en forbandelse over ham. Forleden aften, nede ved kaninburene, var der sket noget nyt og afgørende. For en gangs skyld havde naboerne sluttet op om os som før i tiden og havde hjulpet. Men om det var en undtagelse, der bekræftede reglen, eller det var et vendepunkt, var for tidligt at sige.

Far tastede nogle tal ind på regnemaskinen. Men han var ikke tilfreds med sit facit, der var en fejl et sted, og han kunne ikke finde den. Han trommede med kuglepennen mod bordpladen og bladrede tilbage i kontobogen.

"Har du ikke lyst til at se mine kaniner nu?" dristede jeg mig til at spørge Sanne. Og det var det helt rigtige tidspunkt, for hun lagde bogen fra sig og virkede nærmest lettet. Jeg sprang op af stolen og gik foran ud af stuen. Der var så meget, jeg ville vise hende.

"Hvordan går det herhjemme?" spurgte hun, da vi var nået ned i baghaven. Det spurgte hun altid om, når vi var alene. For mig var det bare noget, der skulle overstås, før vi kunne snakke om andre ting og have det hyggeligt.

"Det går fint, Sanne. Men vi savner dig."

"Og jeg savner dig," sagde hun.

"Du savner vel også mor og far?"

"Selvfølgelig."

Det var næsten det bedste, hun kunne sige, og jeg blev så glad, at jeg kom til at spørge om det, jeg havde spurgt om alt for tit.

"Kommer du så ikke snart hjem?"

"Jeg skal bo hos Ståhlberg, indtil jeg bliver atten," sagde hun, "det ved du godt, det kan vi ikke lave om på. Men du kan altid besøge mig."

Jeg ville gerne besøge hende, men var temmelig sikker på, at mor og far ikke ville bryde sig om det. Så skulle de i hvert fald med, og det havde far ikke lyst til.

I stedet gav jeg mig til at nynne den lille melodi, som jeg plejede at nynne, når jeg nærmede mig kaninburene. Hvis man stak hovedet ind til dem uden varsel, kunne de blive meget forskrækkede, især hvis der var unger. Og der var unger i alle burene.

Sanne og jeg gik fra bur til bur, mens jeg fortalte, hvordan sæsonen var gået indtil nu. Hun hørte om mine genvordigheder med at finde tilstrækkeligt foder, om mine problemer med mine fodermestre og så videre. Jeg fortalte ikke om mit dårlige hø og om trommesygen, for jeg skammede mig stadig over det, og det ville have ødelagt stemningen. I stedet viste jeg hende mine seks kvadratmeter jord med egne afgrøder og udpegede det sted, hvor jeg ville lave en kunstig ø til tamænder. Sanne lyttede uden at afbryde.

Når jeg pegede på noget, kiggede hun mere på mig end på det, jeg ville have hende til at se på. Hun smilede et hemmelighedsfuldt smil for sig selv.

"Hvad er der, Sanne?" spurgte jeg.

"Du er jo også en lille farmer," sagde hun. "Du har dit eget stykke jord, og du har folk ansat. Det er ligesom Karen Blixen. Hun havde en kaffeplantage, du har kaniner."

Uddrag af Den sønderjyske farm (2013) af Erling Jepsen © Gyldendal